

ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ИЗЯСНЯВАНЕ НА ПОНЯТИЕТО „ПОСТРАДАЛ“ ПО СМИСЪЛА НА ЧЛ. 74, АЛ. 1 ОТ НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛНИЯ КОДЕКС

Петър Топуров*

I. Увод

Налице е основание за изясняване на правилото, обективизирано в разпоредбата на чл. 74, ал. 1 НПК, по следния спорен въпрос по прилагането ѝ: Кое лице може да има качество на пострадал по смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК – лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението (без значение дали те са съставомерни, или не), или само лицето, което е претърпяло съставомерни вреди от престъплението?

Този въпрос е особено актуален по отношение на престъплението по чл. 296, ал. 1 НК в хипотезата на нарушаване на заповед за защита от домашно насилие, но може да намери приложение при всички формални престъпления и при престъпленията, които нямат за непосредствен обект обществените отношения, свързани с личността и правата на отделни граждани. Тук ще бъде направен кратък обзор на различните становища по поставения въпрос в съществуващата съдебна практика.

II. Изложение на противоречивите становища

Съществуващите в съдебната практика становища може да се обособят в две групи.

1. В част от съдебните актове се приема, че като пострадал от престъплението по смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК може да бъде конституирано **единствено лице, което е претърпяло съста-вомерни вреди от престъплението.**

---

* Адвокат от София, доктор по право. Главен асистент в Института за държавата и правото при Българската академия на науките.

Така в Р. № 1081/21.02.2006 г. по н. д. № 573/2005 г. на ВКС, III н. о., по отношение на престъплението по чл. 291 НК¹ е прието следното: *Макар и предварителното производство да е започнало по сигнал на Н. З. за процесното деяние, тъй като обвинението по чл. 291 НК е за престъпление на формално извършване, с обект на увреждане или засягане на обществени отношения, свързани с правосъдието, то не съдържа в обективната страна на състава конкретни вредни последици, относими към определено лице... Освен всичко, което законът поставя като изискване за пострадалия като фигура в процеса, той възниква за пръв път в досъдебната фаза с посочените права по чл. 237, ал. 3 НПК, като предпоставките, на които трябва да отговаря, са същите и в последващата съдебна фаза... А това изискване е лицето (респ. неговите наследници) да е претърпяло вреди от престъплението – предпоставка за участие в производството от общ характер като частен обвинител или граждански ищец. Тълкуването на чл. 52 и 60 НПК сочи, че това могат да бъдат пострадали или техни наследници от деяние, за което в признаците на състава са предвидени съставомерни вредни последици, т.е. вредите са елемент от обективната страна от състава на престъплението, посочено в особената част на НК. Само тогава пострадалият ще може да се конституира и като страна в процеса (подчертаването е на автора).*

В този смисъл е и Р. № 473/02.11.2010 г. по н. д. № 431/2010 г. на ВКС, I н. о., по отношение на престъплението по чл. 309 НК²: *Жалбоподателят не е имал качеството на пострадал. По смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК това е само лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението. Отделни права на гражданите могат да бъдат засегна-*

---

¹ Член 291, ал. 1 НК: „Който като вещо лице пред съд или пред друг надлежен орган на властта устно или писмено съзнателно даде невярно заключение, се наказва с лишаване от свобода от една до пет години и с лишаване от правото по чл. 37, ал. 1, точка 7“.

² Член 309, ал. 1 НК: „Който сам или чрез друго състави неистински частен документ или преправи съдържанието на частен документ и го употреби, за да докаже, че съществува или не съществува или че е прекратено или изменено някое право или задължение, или някое правно отношение, се наказва за подправка на документ с лишаване от свобода до две години“.

ти от незаконосъобразното съставяне, ползване или съхраняване на официални и частни документи, но това само по себе си не означава, че лицето е придобило качеството на пострадад предвид обществените отношения, защитени пряко от посетелствата по смисъла на глава 9 от НК. Поради това районният съд незаконосъобразно се е произнесъл по законосъобразността и обосноваването на постановлението, сезиран с жалба от лице, което не е било надлежна страна, с процесуална възможност да атакува постановлението на районна прокуратура за прекратяване на наказателното производство, вместо да я остави без разглеждане. Същото становище е изразено и в Р. № 562/17.12.2009 г. по н. д. № 639/2009 г. на ВКС, III н. о.: **Безспорно, наред с указания общ обект, всяко документно престъпление застрашава или уврежда и известни по-близки обекти. Когато се касае до официален документ, винаги е засегната в известна степен правилната дейност на държавните и общинските органи, а по-нататък вече – отделни права и интереси на организации и граждани. Престъпленията, свързани с частни документи, дават отражение върху правоотношенията, които съществуват или се претендира да съществуват между отделни граждани с оглед на изразеното в документа и неговото „правно значение“. Този по-близък, конкретен обект на документните престъпления не означава, че засегнатите граждани или организации придобиват качеството на пострадад по смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК, тъй като се касае до опосреден обект, а не до обществените отношения, които НК пряко защитава с разпоредбите, касаещи документните престъпления (подчертаването е на автора).³**

³ Първото становище се подкрепя и в съдебни актове на по-долустоящи съдилица. Вж. в този смисъл Опр. № 7/03.01.2023 г. на Районния съд – Бургас, по ч. н. д. № 4858/2022 г. (престъпление по чл. 293а НК); Опр. № 345/18.11.2022 г. на Окръжния съд – Хасково, по в. ч. н. д. № 613/2022 г. (престъпление по чл. 286, ал. 1 НК); Опр. № 2457/08.11.2022 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 4595/2022 г. (престъпление по чл. 290, ал. 1 НК); Опр. № 248/11.12.2018 г. на Районния съд – Асеновград, по ч. н. д. № 879/2018 г.; Опр. № 775/11.07.2019 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 1277/2019 г.; Опр. № 2145/20.07.2015 г. на Районния съд – Пловдив, 24-ти н. с., по ч. н. д. № 4301/2015 г.; Опр. № 130/28.07.2014 г. на Районния съд – Асеновград, 4-ти

2. Според друга част от съдебната практика пострадал по смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК може да бъде **всяко лице, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението, без значение дали те са съставомерни, или не.**⁴

В този смисъл е Р. № 605/23.03.2011 г. по н. д. № 630/2010 г. на ВКС, II н. о., по отношение на престъплението по чл. 325 НК⁵: *С атакуваното определение от 29.09.2010 г. Х. окръжен съд за-*

н. с., по ч. н. д. № 415/2014 г.; Опр. № 139/15.08.2013 г. на Районния съд – Карлово, II н. с., по ч. н. д. № 598/2013 г.; Опр. № 597/05.09.2013 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 1275/2013 г.; Опр. № 1078/04.08.2011 г. на Районния съд – Пловдив, 15-и н. с., по ч. н. д. № 5193/2010 г.; Опр. № 740/23.08.2011 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 1503/2011 г.; Опр. № 902/26.07.2010 г. на Районния съд – Пловдив, 10-и н. с., по ч. н. д. № 4688/2010 г.; Опр. № 3515/27.10.2015 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 4137/2015 г.; Опр. № 1879/25.06.2014 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 2758/2014 г.; Опр. № 270/29.01.2013 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 329/2013 г. (в полза на жалбоподателя е била издадена заповед за защита по Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН)); Опр. № 2449/23.07.2012 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 3524/2012 г.; Опр. № 1785/04.06.2012 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 5317/2011 г.; Опр. на Софийския районен съд, н. о., 110-и с., от 30.05.2011 г.; Опр. № 1959/04.07.2011 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 2952/2011 г.; Опр. на Софийския районен съд от 31.01.2011 г. по н. ч. д. № 1509/2011 г.; Опр. № 1374/18.05.2011 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 1545/2011 г.; Опр. № 1338/22.08.2019 г. на Районния съд – Бургас, по ч. н. д. № 3650/2019 г. (относно неизпълнение на заповед за защита по ЗЗДН); Опр. № 335/13.04.2016 г. на Окръжния съд – Варна, по в. ч. н. д. № 351/2016 г.; Опр. № 276/29.05.2014 г. на Окръжния съд – Варна, по в. ч. н. д. № 569/2014 г.; Опр. на Районния съд – Варна, 6-и с., № 798/09.05.2014 г.

⁴ Това е и становището, което господства в правната доктрина. Вж. в този смисъл **Павлов, С.** Наказателен процес на Република България. Обща част. С.: Сиби, 1996, с. 199; **Чинова, М.** Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. С.: Сиела, 2013, с. 127, 128; **Иванова, М.** Предпоставките за конституирането на пострадал в досъдебното производство. Годишник на Бургаския свободен университет, том 27, 2012, 332–333; **Ройчев, Я.** Частното обвинение в българския наказателен процес. С.: Сиела, 2017, с. 156, 158; **Грозев, П.** Продължава оръжването на правата на пострадалия. Достъпна на: gramada.org.

⁵ Член 325, ал. 1 НК (изм., ДВ, бр. 103 от 2004 г., в сила от 1.01.2005 г.): „Който извърши непристойни действия, грубо нарушаващи общественя ред и изразяващи явно неуважение към обществото, се наказва за хулиганство с лишаване от свобода до две години или с пробация, както и с обществен порицание“.

коносьобразно е отчел, че пострадал по смисъла на чл. 74 НПК е лицето, което е претърпяло имуществени или неимуществени вреди от престъплението, предмет на обвинението. При това положение съдът е бил длъжен да прецени дали В. П. е отговарял на всички изисквания, за да има качеството на пострадал, респ. да има процесуалното право да обжалва постановлението за прекратяване на наказателното производство по реда на чл. 243 НПК... Когато самите хулигански действия по чл. 325 НК са свързани с нанесени обидни думи, лицето, към което те са били насочени, може да търпи вреди от деянието, предмет на обвинението, и евентуално да отстоява впоследствие като страна в съдебното производство свои права и законни интереси. Няма основание да се приемат и съображенията във въззивното определение, че престъплението хулиганство не е резултатно престъпление. Поначало понятието за вреди включва и несъставомерните общественоопасни последици (подчертаването е на автора).

В този смисъл е и Р. № 12/05.02.2009 г. по н. д. № 705/2008 г. на ВКС, I н. о., във връзка с престъплението по чл. 325, ал. 2 НК⁶: *Съгласно чл. 76 НПК пострадалият, претърпял преки и непосредствени имуществени или неимуществени вреди от престъпление, което се преследва по общия ред, има право да участва в съдебното производство като частен обвинител. Върховният касационен съд е имал повод да вземе отношение (Р. № 680/2004 г. по н. д. № 295/2004 г. на ВКС, I н. о.) по това, че разпоредбата на чл. 76 НПК няма предвид само съставомерни вреди, като типичните такива за престъплението по чл. 325 НК се изразяват в нарушаване на обществения ред.*

Още с Постановление № 2/1974 г. – т. 4, Пленумът на Върховния съд е очертал, че хулиганските действия могат да се извършват в разнообразни форми, една от които е свързана с посегателства върху личността, нанасяне на обида или те-

---

⁶ Член 325, ал. 2 НК: „Когато деянието е съпроводено със съпротива срещу орган на властта или представител на обществеността, изпълняващ задължения по опазване на обществения ред, или когато то по своето съдържание се отличава с изключителен цинизъм или дързост, наказанието е лишаване от свобода до пет години“.

*лесна повреда, какъвто е и настоящият случай. От фактическа страна е прието, че хулиганските действия на подсъдимия са се изразили в показване на среден пръст и нанасяне на удари по тялото и лицето на пострадалия М., като получените увреждания са му причинили разстройство на здравето, неопасно за живота, болка и страдание. Прието е също, че непристойните действия са извършени безпричинно и изненадващо, в присъствието на множество хора, поради конкретното време и място, с невъзможност за адекватно противодействие спрямо подсъдимия. Деянието е извършено около 8,00 часа на кръстовището на бул. „Ал. Стамболийски“ и бул. „М.“, при натоварен трафик на движение на МПС, плътно заемащи пътното платно... **Вредите, които е претърпял пострадалият, са обусловени (пряко и непосредствено произтичат) от упражненото спрямо него насилие, което в конкретния случай, освен че е елемент от състава на хулиганството, е и самостоятелно престъпление против личността. Тези вреди засягат немуществената сфера на пострадалия, като могат да засегнат и имуществената сфера** (подчертаването е на автора).*

Същото становище е изразено и в Р. № 346/23.12.2011 г. по н. д. № 1787/2011 г. на ВКС, I н. о., във връзка с престъплението по чл. 323, ал. 1 НК⁷: **Въпросът за възможността поначало да има пострадал не само от самоуправството, но и от всяко друго престъпление, което не предвижда в своя състав причиняването на вреди за някого (на „съставомерни вреди“), е въпрос, наистина спорен в съдебната практика. В този спор Б. окръжен съд е останал на страната на онези, които смятат, че възникването на частния обвинител като процесуална фигура е възможно само когато са причинени „съставомерни вреди“, и съдът дори сочи в своя подкрепа ТР № 2/03–04–ОСНК. Върховният касационен съд в действителност не е давал такова тълкуване и даже се е произнасял в противоположен смисъл**

---

⁷ Член 323. (Изм., ДВ, бр. 28 от 1982 г., в сила от 1.07.1982 г.) (1) (Изм., ДВ, бр. 10 от 1993 г., изм., ДВ, бр. 62 от 1997 г.) Който самоволно, не по установения от закона ред, осъществи едно оспорвано от друго свое или чуждо действително или предполагаемо право, се наказва в немаловажни случаи с лишаване от свобода до пет години и глоба до хиляда лева.

*по сходния въпрос кои вреди трябва да има предвид съдът, когато прилага чл. 78а НК: „Обезпечаването на възстановяването на имуществените вреди е възможно не само когато те са елемент на престъпния състав, както е посочено в ТР № 88/1982 на ОСНК, но и когато не са такъв елемент, защото законът не прави разлика в тази насока“ (ППВС № 7/1985, мотиви, т. 5). Същият аргумент, но от буквалното тълкуване не на материалния, а на процесуалния закон, е използван и в теорията (вж. например Чинова, М. Новите положения на досъдебното производство по НПК. С., 2007, с. 52). В теорията обаче може да бъдат открити и други възражения срещу съдебната практика, която ограничава вредите от значение за частното обвинение и гражданския иск единствено до „съставомерните“ (вж. например Гунева, М. Документните престъпления по българското наказателно право. С., 2009, с. 9, бел. под линия № 15). Според сегашния състав на Върховния касационен съд аргументацията срещу стеснителното тълкуване на понятието за вреди от престъплението **трябва да бъде предпочетена...** (подчертаването е на автора).*

В подобен смисъл е и Р. № 680/22.11.2004 г. по н. д. № 295/2004 г. на ВКС, I н. о., по отношение на престъплението по чл. 302, ал. 1, т. 2 НК⁸: **Членове 52 и 60, ал. 1 НПК нямат предвид само „съставомерните“ по чл. 302, т. 2 НК вреди, както като че ли е приел окръжният съд, позовавайки се на систематичното място на последния текст в глава 8 от Наказателния кодекс – Престъпления против дейността на държавни органи и обществени организации (за чл. 60, ал. 1, по-конкретно, вж. и Р. № 57/98–97–I, Сб., с. 117, и Р. № 635/03–III, Б. 4/03, с. 14). Вредите, които търпи изнуденият да даде подкуп, засягат винаги неимуществената му сфера, но могат да засегнат и неговата имуществена сфера. Вредите в първата насока са обусловени от принудата, която е не само средство за изнудване, но и самостоятелно престъпление против личността (вж. заглавието на глава 5 от Наказателния кодекс). Самото изнудване,**

---

⁸ Член 302 НК: „За подкуп, извършен:... 2. чрез изнудване посредством злоупотреба със служебното положение;...“.

от друга страна, е самостоятелно престъпление против собствеността (вж. заглавията на раздел 5 и глава 5 от Наказателния кодекс) и доколкото винаги причинява имуществени вреди, те могат да съвпадат с „дара“ при подкупа (доколкото пък след промяната в Наказателния кодекс, обн., ДВ, бр. 92 от 2002 г., „дарът“ е само облагата от материален характер)⁹ (подчертаването е на автора).

III. Заключение

Във връзка с гореизложеното е не просто необходимо, но крайно наложително проясняването на трайно настанилата се мъгла в тълкуването на понятието „пострадал“ по смисъла на чл. 74, ал. 1 НПК. Това може да бъде осъществено било с изрична законодателна промяна, било чрез приемането на тълкувателно

---

⁹ Второто становище се поддържа и в други съдебни актове. В този смисъл са Опр. № 381/06.02.2023 г. на Софийския градски съд по в. ч. н. д. № 304/2023 г. (престъпление по чл. 309 НК); Опр. № 221 на Районния съд – Карлово, по ч. н. д. № 696/2019 г. от 22.10.2019 г.; Опр. на Окръжния съд – Пловдив, № 1347/09.12.2019 г. по в. ч. н. д. № 2099/2019 г.; Опр. № 895/16.08.2019 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 1522/2019 г.; Опр. № 39/11.01.2019 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 2333/2018 г.; Опр. № 309/02.03.2017 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 211/2017 г.; Опр. № 311/11.03.2016 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 438/2016 г.; Опр. № 203/01.02.2016 г. на Районния съд – Пловдив, по ч. н. д. № 604/2016 г.; Опр. № 825/09.09.2010 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 2584/2010 г.; Опр. № 762/13.08.2010 г. на Окръжния съд – Пловдив, по в. ч. н. д. № 2443/2010 г.; Опр. от 15.04.2015 г. по н. ч. д. № 3939/2015 г. на Софийския районен съд, НО, 131-ви с.; Опр. на Софийския районен съд по н. ч. д. № 9142/2014 г. от 12.05.2014 г., НО, 16-и с.; Опр. на Софийския районен съд, 93-ти с., по н. ч. д. № 20228/2012 г. от 26.11.2012 г.; Опр. № 776/23.10.2019 г. на Окръжния съд – Бургас, по в. ч. н. д. № 963/2019 г. (неизпълнение на заповед за защита по 33ДН); Опр. № 693/10.10.2016 г. на Окръжния съд – Бургас, по ч. н. д. № 982/2016 г.; Опр. № 272/23.07.2014 г. на Окръжния съд – Бургас, по в. ч. н. д. № 676/2014 г.; Опр. № 84/07.07.2014 г. на Районния съд – Айтос, по ч. н. д. № 243/2014 г.; Опр. на Окръжния съд – Бургас, по в. ч. н. д. № 122/2013 г. от 8.02.2013 г.; Опр. № 85/29.01.2018 г. на Окръжния съд – Варна, по в. ч. н. д. № 54/2018 г.; Опр. № 2420/11.12.2017 г. на Районния съд – Варна, 38-и с., по ч. н. д. № 5522/2017 г.; Опр. № 497/22.02.2016 г. на Районния съд – Варна, I с., по ч. н. д. № 825/2016 г.; Опр. № 31/19.02.2010 г. на Районния съд – Златоград, по н. ч. д. № 16/2010 г.; Опр. № 12/24.06.2010 г. на Окръжния съд – Смолян, по в. н. о. х. д. № 44/2010 г.

решение от ОСНК на ВКС.¹⁰ Дотогава не би могло да се осигурят еднакви правни възможности за защита на пострадалите от престъпления.

---

¹⁰ По поставения въпрос имаше произнасяне, но от страна на ОСГК на ВКС в ТР № 2/2019 г. от 25.11.2020 г. по т. д. № 2/2019 г. във връзка с въпроса за защитата от нов акт на домашно насилие – *...че отговорността по чл. 296, ал. 1 НК няма връзка с осъществен от същия деец последващ акт на домашно насилие, за който съдът е сезиран с нова молба за защита, както и че при това престъпление не се накърняват права на отделна личност – такова засягане е несъставомерно, а също и че аргумент в полза на виждането, че наказателното производство е по-ефективна мярка за защита на пострадалото лице при нов/последващ акт на домашно насилие, не може да се черпи и от предвидените в чл. 67 НПК мерки за защита на пострадалия, тъй като в наказателноправен аспект за престъплението по чл. 296, ал. 1 НК пострадалото от акт на домашно насилие лице няма качеството „пострадал“ по смисъла на чл. 74 НПК.* Това тълкувателно решение не успя да преодолее съществуващото противоречие вероятно защото то имаше роля на допълнителна аргументация на основния му въпрос.